

Dominik Dąbrowski

Katedra Kultury Fizycznej i Fizjoterapii

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Marek Kuźmicki

Katedra Ekonomii i Zarządzania

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Wpływ aktywności zawodowej na wykorzystanie czasu wolnego osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich¹

Wstęp

Obecnie jednym z podstawowych kryteriów oceny jakości życia jest organizacja czasu codziennego życia. Człowiek aktywny zawodowo przywiązuje szczególną uwagę do czasu wolnego, szczególnie jego ilości i formom, co w dużej mierze zależy od prowadzonego stylu życia. Zwracając coraz większą uwagę na problematykę czasu wolnego należy pamiętać, że czas wolny jest to czas poza pracą zawodową, który człowiek powinien wykorzystać w celu rozwijania zainteresowań, zaspokajania potrzeb i rozrywki, a przede wszystkim z jak największym pożytkiem dla zdrowia psychicznego i fizycznego.

Aktywne i twórcze spędzanie czasu wolnego wymaga jednak właściwego przygotowania, polegającego na kształtowaniu określonych umiejętności i nawyków, pobudzaniu zainteresowań i wdrażaniu do określonego stylu życia [Denek 2002].

¹Badania przeprowadzono w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w latach 2008–2012 „Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich”, umowa nr 3/4/WRP/B/08. Projekt realizowany był przez Państwową Szkołę Wyższą im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Kierownik projektu: doc. dr Jarosław Żbikowski; wykonawcy projektu: dr Marek Kuźmicki, doc. dr Tomasz Grudniewski, dr Dominik Dąbrowski, dr Agnieszka Siedlecka, mgr Elżbieta Szczygielska, mgr inż. Wiesław Denisiuk.

Formy czasu wolnego przyczyniają się do rozwoju osobowości jednostki niepełnosprawnej, co odzwierciedla się w większej samodzielności i niezależności, a także w podwyższonym poczuciu własnej wartości [Borzykowska 1993].

Podnoszenie poziomu aktywności fizycznej może stać się jednym z najaktywniejszych sposobów poprawy funkcjonowania, a tym samym niezależności wśród społeczności osób z niepełnosprawnością, o czym piszą inni autorzy badań [Terry 1995, Santiago i Coyle 2004].

Dla osób mieszkających w środowiskach wysokiego ryzyka, tj. zwiększonego poziomu ubóstwa, uczestnictwo w zorganizowanej działalności rekreacyjnej wykazało zmniejszenie problemów emocjonalnych [Law i in. 2006].

Według Bombol [2008], czas wolny jako kategoria ekonomiczna posiada swoją użyteczność, jest pomocny w diagnozowaniu procesów rozwoju. Czas wolny sprzyja, a zarazem towarzyszy procesom rozwoju zarówno jednostki, jak i społeczeństwa, a także procesom rozwoju gospodarczego.

Jednym z najpełniejszych mierników ukazujących sytuację ludzi niepełnosprawnych jest ocena ich położenia społeczno-ekonomicznego w danym środowisku [Ostrowska i Piątkowski 1994].

Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych jest nie tylko sposobem osiągnięcia samodzielności ekonomicznej, ale także czynnikiem budującym poczucie własnej wartości i samorealizacji oraz drogą do szeroko rozumianej reintegracji społecznej [Ostrowska 2006]. Niepełnosprawni z dochodami poniżej średniej krajowej danego państwa mają znacznie ograniczone możliwości związane ze spędzaniem czasu wolnego [Martin i in. 1989]. Praca zarobkowa staje się więc istotnym kryterium podziału ludności w kategoriach klasy społecznej, statusu i władzy. Oznacza to, że ludzie znajdujący się na marginesie rynku pracy są dyskryminowani w sferze ekonomicznej, politycznej i społecznej. niesprawiedliwość tego podziału jest powszechnie odczuwalna przez osoby z niepełną sprawnością [Barnes i Oliver 1995].

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż część osób po utracie pełnej sprawności (np. na skutek wypadku) nie wraca do poprzednio wykonywanej pracy z uwagi na brak możliwości jej wykonywania, co więcej – staje się osobą bierną zawodowo [Trzebińska i Dziewulska 2007].

Wykonywanie pracy wzmacnia poczucie własnej wartości i przydatności w społeczeństwie, sprzyja zaspokajaniu potrzeby kontaktów z innymi ludźmi, zmniejsza bariery społeczne. Może też być szansą na poprawę stanu zdrowia, a więc sposobem na rehabilitację [Wasilewska 2010]. Należy zatem stwierdzić, że główną przyczyną ograniczenia aktywności życiowej, w tym aktywności zawodowej niepełnosprawnych są ograniczenia środowiskowe, organizacyjne i legislacyjne.

Sz szczególnie trudną sytuację mają osoby niepełnosprawne zamieszkałe na obszarach wiejskich, co jest konsekwencją zwykle słabego przygotowania zawodowego i niskiego poziomu wykształcenia, marginalizacji społecznej, niewystarczającej pomocy organizacji i instytucji, tak publicznych, jak i pozarządowych.

Celem opracowania jest ocena czasu wolnego w kontekście aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich. W niniejszym artykule zwrócono uwagę na ilość czasu wolnego respondentów zarówno podczas dni powszednich oraz w weekendy i święta, wskazano preferowane formy spędzenia czasu wolnego, a także oceniono korzyści z udziału w turystyce i zajęciach sportowo-rekreacyjnych. Dokonano także analizy ograniczeń w aktywności turystycznej i rekreacyjnej osób niepełnosprawnych uczestniczących w badaniu.

Materiał i metody badań

Zakres podmiotowy badań stanowili mężczyźni i kobiety posiadający status osób niepełnosprawnych w przedziale wieku 16–65 lat, zamieszkujący gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Badania ankietowe zostały zrealizowane w okresie od czerwca 2010 roku do czerwca 2011 roku. Teren badań obejmował obszary wiejskie 16 województw Polski.

Próbę badawczą o liczebności 5000 osób określono, wykorzystując metodę doboru losowo-warstwowego oraz metodę kwotowo-celową.

Liczebność respondentów z próby badawczej w poszczególnych warstwach była proporcjonalna do liczebności osób niepełnosprawnych w tych samych warstwach w populacji generalnej na terenie poszczególnych województw [GUS 2002].

Szczegółowa analiza charakterystyki respondentów zawarta jest w raporcie końcowym projektu pt. „Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich” oraz w raportach częściowych [Żbikowski i in. 2012].

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a materiał badawczy zebrano przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety. Materiał badawczy poddano analizie statystycznej, wykorzystując program Statistica.

Analiza wyników badań

Czas wolny osób niepełnosprawnych

Uzyskane wyniki badań (tab. 1) pozwoliły określić sytuację respondentów pod względem posiadanej ilości wolnego czasu z uwzględnieniem ich aktywności zawodowej. W dni powszednie większy odsetek osób aktywnych zawodowo

Tabela 1

Ilość czasu wolnego w dni powszednie a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych [%]

Ilość czasu wolnego (średnio dziennie w godzinach)	Aktywność zawodowa		
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo
0–2	39,0	13,9	19,5
2–3	22,5	16,1	16,2
3–4	20,1	19,1	19,2
5 i więcej	18,4	51,0	45,0

Źródło: Opracowanie własne.

– 39,0%, niż biernych zawodowo – 19,5% i bezrobotnych – 13,9% dysponuje dziennie czasem wolnym do dwóch godzin. Sytuacja przedstawia się odwrotnie w przypadku deklaracji posiadania dziennie pięciu lub więcej godzin czasu wolnego. W tym wypadku osoby aktywne zawodowo najrzadziej wskazywały fakt jego posiadania – 18,4%. Ponad połowa, bo 51% uczestników badania o statusie bezrobotnego posiada dziennie 5 lub więcej godzin czasu wolnego. W takiej samej sytuacji znajduje się 45% respondentów biernych zawodowo. Wyniki badań mają związek z faktem innego kształtowania się struktury wykorzystania czasu w ciągu dnia osób aktywnych zawodowo, bezrobotnych oraz biernych zawodowo. W przypadku osób aktywnych zawodowo znaczna część dni powszednich jest poświęcana na realizację obowiązków zawodowych.

W weekendy i święta zdecydowana większość osób biorących udział w badaniu (tab. 2) dysponuje dużą ilością czasu wolnego, tj. 5 godzin lub więcej w czasie jednego dnia. W takiej sytuacji znajduje się największy odsetek biernych zawodowo – 76,7%, przed bezrobotnymi – 76,2% i aktywnymi zawodowo – 62,6%. W weekendy i święta czasem do 2 godzin dziennie dysponuje co 10. osoba aktywna zawodowo – 10%. Znacznie mniejszy odsetek stanowią tu bezrobotni – 6,2%, a szczególnie bierni zawodowo – 5,4%.

Tabela 2

Ilość czasu wolnego w weekendy i święta a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych [%]

Ilość czasu wolnego (średnio dziennie w godzinach)	Aktywność zawodowa		
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo
0–2	10,2	6,2	5,4
2–3	10,2	4,9	6,2
3–4	17,0	12,7	11,7
5 i więcej	62,6	76,2	76,7

Źródło: Opracowanie własne.

Czas wolny a aktywność zawodowa

Przeprowadzone badania umożliwiają określenie wykorzystania czasu wolnego przez osoby niepełnosprawne aktywne zawodowo, bezrobotne oraz biernie zawodowo (tab. 3). W przypadku wykorzystania czasu wolnego w dni powszednie zauważyć można, że osoby niepełnosprawne aktywne zawodowo częściej w porównaniu do osób niepełnosprawnych biernych zawodowo poświęcają swój wolny czas na aktywne formy wypoczynku. Uprawianiem działki lub ogródka w dni powszednie zajmuje się 40,6% badanych aktywnych zawodowo i tylko 25,2% badanych biernych zawodowo. Uprawianie form sportowo-rekreacyjnych w dni powszednie to zajęcie 15,5% respondentów aktywnych zawodowo. W przypadku badanych biernych zawodowo odsetek ten stanowi 11,4%. Aktywni zawodowo częściej w dni powszednie wykorzystują swój wolny czas na aktywność rozwijającą ich wiedzę i intelekt. Znaczenie większa część respondentów z tej grupy (54,4%) czyta książki lub czasopisma w porównaniu do badanych biernych zawodowo (35,6%). Duża dysproporcja na korzyść aktywnych zawodowo – 39,3% przy 21,1% w wypadku osób biernych zawodowo – występuje także w przypadku korzystania z komputera i Internetu. Respondenci aktywni zawodowo to osoby posiadające częściej zainteresowania indywidualne niż osoby bierne zawodowo czy bezrobotne. W dni powszednie ich realizacji czas poświęca 28,7% badanych.

Tabela 3

Sposoby wykorzystania czasu wolnego w dni powszednie a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych [%]

Sposoby wykorzystania czasu wolnego	Aktywność zawodowa			Chi ²	p
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo		
Czytanie książek lub czasopism	54,4	44,4	35,6	137,27	0,000
Słuchanie radia, muzyki	55,6	57,9	62,0	17,06	0,000
Oglądanie TV	87,5	86,9	88,9	3,22	0,199
Korzystanie z komputera, Internetu	39,3	26,0	21,1	151,73	0,000
Chodzenie na spacer	46,3	54,2	46,6	13,52	0,001
Uprawianie form sportowo-rekreacyjnych	15,5	15,1	11,4	16,76	0,000
Uprawianie działki, ogródka	40,6	38,4	25,2	120,18	0,000
Realizacja własnych zainteresowań	28,7	21,9	20,1	38,57	0,000

Poziom istotności $p < 0,05$.

Źródło: Opracowanie własne.

Rozkład odpowiedzi dotyczący wykorzystania czasu wolnego w okresie weekendów i świąt przez osoby niepełnosprawne zróżnicowane z uwagi na aktywność zawodową i zamieszkałe na obszarach wiejskich jest zbliżony do tego, który dotyczy dni powszednich. Podobny odsetek osób aktywnych zawodowo – 90,3%, biernych zawodowo – 89,5% i bezrobotnych – 87,5% czas wolny w weekendy i święta przeznacza na oglądanie telewizji. Podobnie jest w przypadku słuchania radia i muzyki. Tę formę spędzania czasu wolnego wybiera 57,3% osób niepełnosprawnych aktywnych zawodowo, 54,4% bezrobotnych oraz 60,9% biernych zawodowo. Aktywni zawodowo znacznie częściej (39,7%) niż respondenci bierni zawodowo (21,1%) wykorzystują komputer i Internet. Znacznie wyższy jest także odsetek osób z pierwszej wymienionej grupy czytających w wolnym czasie książki lub czasopisma (57,9%) w porównaniu do osób nieposzukujących zatrudnienia (36,8%). Respondenci aktywni zawodowo częściej niż osoby biernie zawodowo czy bezrobotne wybierają w okresie weekendów i świąt aktywne formy spędzania czasu wolnego – uprawianie sportu, rekreacji, uprawianie działki lub ogródka. Częściej także w tym okresie realizują własne zainteresowania (tab. 4).

Tabela 4

Sposoby wykorzystania czasu wolnego w weekendy i święta a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych [%]

Sposoby wykorzystania czasu wolnego	Aktywność zawodowa			Chi ²	p
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo		
Czytanie książek lub czasopism	57,9	42,7	36,8	169,69	0,000
Słuchanie radia, muzyki	57,3	54,4	60,9	11,67	0,003
Oglądanie TV	90,3	87,5	89,5	3,48	0,175
Korzystanie z komputera, Internetu	39,7	24,3	21,1	161,05	0,000
Chodzenie na spacer	57,9	59,6	48,6	48,06	0,000
Uprawianie form sportowo-rekreacyjnych	17,7	14,5	11,1	35,31	0,000
Uprawianie działki, ogródka	23,8	20,9	14,3	61,75	0,000
Realizacja własnych zainteresowań	27,7	20,9	18,4	46,59	0,000

Poziom istotności $p < 0,05$.

Źródło: Opracowanie własne.

Skutki udziału w zajęciach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych

W opinii wszystkich respondentów pozytywne skutki udziału w aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej zostały ocenione na wysokim poziomie. Największą korzyścią w opinii badanych jest w tej sytuacji możliwość zmiany siedzącego trybu życia oraz poprawy swojego samopoczucia dzięki kontaktom z otoczeniem zewnętrznym. Uczestnicy badania aktywni zawodowo, bezrobotni, jak i bierni zawodowo docenili możliwość poprawy swojego stanu zdrowia oraz podniesienia sprawności i wydolności fizycznej dzięki uprawianiu turystyki oraz zajęciom sportowo-rekreacyjnym.

Udział w formach aktywności daje respondentom możliwość nawiązywania nowych znajomości, kontaktów towarzyskich oraz przyjaźni. Możliwość obcowania z innymi ludźmi jest szczególnie ważna w przypadku osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich. Są one często izolowane z uwagi na miejsce zamieszkania, a także ograniczenia fizyczne. W opinii badanych turystyka, sport i rekreacja to świetne sposoby na pokonywanie niedoskonałości własnego organizmu oraz lęku wynikającego z niepełnosprawności (tab. 5).

Tabela 5

Skutki udziału w zajęciach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych a rodzaj aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych*

Skutki udziału w zajęciach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych	Aktywność zawodowa			Chi ²	p
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo		
Zmiana siedzącego trybu życia	4,41	4,19	4,19	3,09	0,542
Poprawa stanu zdrowia	4,35	4,09	4,15	3,01	0,555
Poprawa samopoczucia	4,38	4,12	4,19	3,19	0,525
Podniesienie sprawności i wydolności fizycznej	4,35	4,16	4,14	2,10	0,717
Satysfakcja z pokonywania niedoskonałości własnego organizmu oraz lęku wynikającego z niepełnosprawności	4,01	3,75	3,83	3,49	0,479
Możliwość dostosowania się do powszechnie przyjętych form spędzania wolnego czasu	3,75	3,47	3,58	5,73	0,220
Nawiązywanie nowych znajomości, kontaktów towarzyskich, przyjaźni	3,99	3,86	3,86	6,95	0,138
Realizacja zainteresowań i aspiracji	3,88	3,65	3,73	3,63	0,458

*Czynniki oceniono w skali 1–5 na podstawie wartości średniej, gdzie 1 – oznaczało zdecydowanie nie, 5 – zdecydowanie tak.

Poziom istotności $p < 0,05$.

Źródło: Opracowanie własne.

Badania sugerują, że osoby niepełnosprawne chętnie uprawiałyby turystykę, sport i rekreację, czerpiąc z tego wiele korzyści. Jednak konieczne jest stworzenie im takiej możliwości i silniejsze zachęcenie respondentów do aktywnego spędzania czasu wolnego, ponieważ turystyka i rekreacja stanowi umiarkowane źródło zainteresowań i aspiracji osób niepełnosprawnych.

Ograniczenia udziału w turystyce i rekreacji

Respondenci niezależnie od swojej sytuacji zawodowej za największą barierę udziału w aktywności turystycznej i rekreacyjnej uznali ograniczenia finansowe związane z wysokimi kosztami. Wysokie koszty uczestnictwa w turystyce i rekreacji stanowią szczególnie silną przeszkodę dla osób bezrobotnych, których sytuacja finansowa jest trudna z uwagi na niemożność podjęcia pracy zarobkowej. Niestety w środowisku osób niepełnosprawnych istnieje przeświadczenie o niedostatecznej promocji produktów turystycznych oraz sportowo-rekreacyjnych adresowanych do osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich. Ważnym ograniczeniem w opinii badanych, zwłaszcza biernych zawodowo, są trudności komunikacyjne związane z koniecznością dotarcia na miejsce imprezy, a także koniecznością powrotu do stałego miejsca zamieszkania (tab. 6).

Tabela 6

Ograniczenia udziału w turystyce i rekreacji a rodzaj aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych*

Ograniczenia udziału w turystyce i rekreacji	Aktywność zawodowa			Chi ²	p
	aktywni zawodowo	bezrobotni	bierni zawodowo		
Wysokie koszty uczestnictwa	4,34	4,54	4,34	7,57	0,109
Trudności komunikacyjne	3,08	3,36	3,43	16,97	0,002
Lęk przed kontaktem ze środowiskiem	2,32	2,44	2,69	28,07	0,000
Rodzaj niepełnosprawności	3,17	3,42	3,60	13,01	0,112
Brak informacji o możliwościach uczestnictwa	3,20	3,41	3,32	7,75	0,101
Brak pomocy ze strony najbliższych	2,14	2,49	2,45	2,03	0,731
Brak ofert ze strony instytucji i organizacji	3,03	3,27	3,12	8,21	0,084
Brak w środowisku placówek i organizacji ON	2,96	3,25	3,08	14,56	0,006
Brak zainteresowania aktywnością turystyczną i rekreacyjną	2,88	2,91	2,96	9,94	0,041

*Czynniki oceniono w skali 1–5 na podstawie wartości średniej, gdzie 1 – oznaczało zdecydowanie nie, 5 – zdecydowanie tak.

Źródło: Opracowanie własne.

Różnice w wypowiedziach, istotne statystycznie ($p < 0,05$), pomiędzy analizowanymi grupami wskazano w ocenie trudności komunikacyjnych, lęku przed kontaktem ze środowiskiem, w odczuciu braku odpowiednich placówek i organizacji, a także w braku własnych zainteresowań związanych z aktywnością turystyczną i rekreacyjną.

Podsumowanie

W wyniku przeprowadzonych badań dotyczących oceny czasu wolnego w kontekście aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich stwierdzić należy, iż respondenci posiadają dużą ilość wolnego czasu. Jego rozkład w podziale na status aktywności zawodowej wydaje się nieco zróżnicowany. Wyniki badań mają związek z faktem innego kształtowania się struktury wykorzystania czasu w ciągu dnia osób aktywnych zawodowo, bezrobotnych oraz biernych zawodowo. Respondenci aktywni zawodowo w dni powszednie deklarowali średnio najwięcej wolnego czasu do 2 godzin, jednak wraz ze wzrostem przedziałów czasu malała ilość osób aktywnych zawodowo w porównaniu do bezrobotnych i biernych zawodowo. Najwyraźniej jednak zjawisko to dotyczyło przedziału powyżej 5 godzin. Czas wolny w weekendy i święta wyraźnie zmienia strukturę. W przedziale deklarowanym powyżej 5 godzin zacierają się różnice w grupach ze względu na status aktywności zawodowej. Wyraźnie wzrosła ilość wolnego czasu w grupie aktywnych zawodowo.

Stwierdzono, że osoby niepełnosprawne aktywne zawodowo częściej, w porównaniu do osób niepełnosprawnych biernych zawodowo, poświęcały swój wolny czas na aktywne formy sportowo-rekreacyjne i uprawianie działki. W porównaniu do pozostałych grup, osoby te przeznaczały również większą ilość wolnego czasu na czytanie książek i czasopism, a także na czas spędzany przed komputerem oraz realizację własnych zainteresowań. Podczas weekendu grupa osób aktywnych zawodowo częściej podejmowała aktywność: spacerując, uprawiając formy sportowo-rekreacyjne oraz realizując swoje własne zainteresowania. Jednocześnie w tej samej grupie wyraźnie wzrósł udział w biernych formach wypoczynku przeznaczonych na oglądanie TV i czytanie książek. Na niezmienionym poziomie pozostało korzystanie z technologii informatycznych (komputera i Internetu).

Respondenci wskazywali na pozytywne konsekwencje ich udziału w aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej. Nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie między oceną korzyści a poziomem aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, jednak nieznacznie wyższą ich ocenę dostrzeżono w grupie osób aktywnych zawodowo. Największą korzyścią udziału w aktywności

turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w opinii badanych była możliwość zmiany siedzącego trybu życia oraz poprawa własnego samopoczucia dzięki kontaktom z innymi ludźmi.

Możliwość obcowania z innymi ludźmi jest szczególnie ważna w przypadku osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich. Są one często izolowane z uwagi na miejsce zamieszkania, a także ograniczenia fizyczne. Uczestnicy badania docenili również wpływ aktywności na poprawę swojego stanu zdrowia poprzez podniesienie sprawności i wydolności fizycznej.

Osoby niepełnosprawne zamieszkałe na terenach wiejskich za największą barierę udziału w aktywności turystycznej i rekreacyjnej, niezależnie od statusu aktywności zawodowej, uznali ograniczenia finansowe związane z wysokimi kosztami, co powiązane jest z ogólną sytuacją ekonomiczną gospodarstw domowych osób niepełnosprawnych w Polsce. Wysokie koszty są szczególnie silną przeszkodą dla osób bezrobotnych. Istotnym ograniczeniem w opinii badanych, zwłaszcza biernych zawodowo, były trudności komunikacyjne związane z koniecznością dotarcia na miejsce imprezy. Największe różnice pomiędzy analizowanymi grupami stwierdzono w ocenie: trudności komunikacyjnych, lęku przed kontaktem ze środowiskiem oraz w odczuciu braku odpowiednich placówek i organizacji, a także w braku własnych zainteresowań związanych z podejmowaniem przez respondentów aktywności turystycznej i rekreacyjnej ($p < 0,05$).

Stwierdzić można, iż aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich wpływa na poziom aktywności realizowanej w czasie wolnym, a tym samym aktywności w wymiarze społecznym.

Literatura

- BARNES C., OLIVIER M., 1995: *Disability rights: rhetoric and reality In the UK*. Disability and Society 10, s. 111–116.
- BOMBOL M., 2008: *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*, Monografie i Opracowania 555, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- BORZYKOWSKA H., 1993: *Czas wolny osób niepełnosprawnych*, [w:] Edukacja osób niepełnosprawnych, red. A. Hulek, Wydawnictwo UN.O, Warszawa, s. 163–165.
- DENEK K., 2002: *Poza ławką szkolną*, Eruditius, Poznań.
- GUS, 2002: <http://www.stat.gov.pl/gus> (data dostępu: 4.12.2014).
- LAW M., PETRENCHIK T., ZIVIANI J., KING J., 2006: *Participation of children in school and community*, [w:] *Children: understanding children's occupations and enabling participation*, red. S. Rodgers, J. Ziviani, London: Blackwell Science, s. 67–90.
- MARTIN J., WHITE A., MELTZER H., 1989: *OPCS Surveys of Disability in Great Britain*, Raport 4, Disabled Adults: Services, Transport and Employment, London, HMSO.

- OSTROWSKA A., 2006: *Problem integracji, wyrównywania szans i aktywizacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Biuro Informacji i Dokumentacji Kancelarii Senatu RP, Warszawa.
- OSTROWSKA A., PIĄTKOWSKI WŁ., 1994: *Niepełnosprawni na wsi*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- SANTIAGO M.C., COYLE C.P., 2004: *Leisure-time physical activity and secondary conditions in women with physical disabilities*, *Disability and Rehabilitation*, vol. 26, nr 8, s. 485–494.
- TERRY T., 1995: *Universal adventure programming: Opening our programs to people with physical disabilities*, *Journal of Leisurability*, vol. 22, nr 2, s. 16–20.
- TRZEBIŃSKA E., DZIEWULSKA M., 2007: *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób chorych psychicznie*, [w:] *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, (red.) A.I. Brzezińska, Z. Woźniak, K. Maj, t. 1, Seria Osoby Niepełnosprawne, Academica Wydawnictwo SWPS/EFS, Warszawa.
- WASILEWSKA E., 2010: *Zróżnicowanie aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych w Polsce i jej determinanty*, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie*, nr 86, s. 81–96.
- ŻBIKOWSKI J., DĄBROWSKI D., KUŹMICKI M., 2012: *Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich*, t. I, s. 224, http://dazon.pswbp.eu/materialy/TOM_1_MP.pdf (data dostępu: 18.03.2014).

The influence of the level of professional activity on spending free time by the disabled inhabiting the rural areas

Abstract

The way people organize their spare time, to a great extent, is the reflection of economic and cultural transformations of the society. It also applies to disabled people. It is not only a matter of how much free time people have, but also how they spend it, who helps them to organize it and with whom this free time is shared.

In most societies disabled people constitute a group with the lowest level of activeness considering both their professional and their organization of leisure time. These two dimensions in the very essential way influence each other depending on the socio-demographic characteristics of the people. In the case of disabled people professional activity fulfils not only economic function but also holds essential functions of rehabilitation and integration. Making a proper use of free time has even greater influence on the progress in rehabilitation, especially in the social one. The study was aimed at examining the participation in free time of the disabled in the context of the vocational activeness.

